

Nr 25.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande och tillsättande av lärartjänster i folkskolan i vissa särskilda fall, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott.

Genom en den 4 april 1952 dagtecknad proposition, nr 203, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden föreslagit riksdagen att med bifall till under särskilda punkter upptagna förslag

1. medgiva, att i skoldistrikt, där särskilda svårigheter föreligga att ordna den undervisning, från vilken distriktsöverläraren befriats, må i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat inrättas icke-ordinarie folkskollärartjänst med tjänstgöringsskyldighet för innehavaren jämväl i ett angränsande skoldistrikt;

2. *dels* medgiva, att i kantorstjänst ingående folk- eller småskollärartjänst må under de av departementschefen angivna förutsättningarna avskiljas ur kantorstjänsten och tillsättas med ordinarie innehavare samt orgelspelare anställas för de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att för varje särskilt fall avgöra, huruvida med distriktsöverlärarbefattning förenad folkskollärartjänst övergångsvis må ingå i kantorstjänst.

Propositionen har hänvisats, såvitt angår inrättande i vissa fall av icke-ordinarie folkskollärartjänst i skoldistrikt med distriktsöverlärare (punkt 1) till statsutskottet samt i övrigt till behandling av lagutskott. I de delar propositionen hänvisats till lagutskott har den behandlats av första lagutskottet.

I fråga om de i propositionen anförda skälen får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Angående tillsättande i vissa fall av lärartjänst, som ingår i kantorstjänst.

Inledning.

I skrivelse den 12 oktober 1951, nr 36, har *kyrkomötet* hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådan ändring av bestämmelserna i kyrkomusikerstadgan den 2 juni 1950 (nr 375), att, då kantorstjänst utlysts till ansökan visst antal gånger utan att behörig sökande anmält sig, den i kantorstjänsten ingående lärarbefattningen finge — utan ändring av den för

kyrkomusikerdistriktet fastställda tjänstetypen — tillsättas med ordinarie innehavare och de kyrkomusikaliska uppgifterna vid tjänsten uppehållas av orgelspelare.

Över kyrkomötets framställning ha efter remiss yttranden avgivits av fyrtiofyra folkskolinspektörer, samtliga domkapitel och skolöverstyrelsen samt av Sveriges allmänna organist- och kantorsförening (SAOK) genom dess centralstyrelse.

Domkapitlet i Visby har i sitt yttrande bland annat uttalat, att för det fall, att kantor utsåges till överlärare, hinder icke borde möta mot att under ifrågavarande överlärares tjänstetid den med överläraryrket förknippade lärartjänsten finge ingå i kantorstjänsten.

Gällande bestämmelser.

Enligt *kyrkomusikerstadgan* (se propositionerna 1949:199 och 1950:231, första lagutskottets utlåtanden 1949: 39 och 1950: 29 samt riksdagens skrivelser 1949:327 och 1950:352) skall riket för kyrkomusikerverksamheten i de territoriella (numera även de militära icke-territoriella) församlingarna vara indelat i kyrkomusikerdistrikt. I regel utgör varje församling ett sådant distrikt. För varje distrikt skall som tjänstetyp fastställas organisttjänst eller kantorstjänst. *Kantorstjänsten*, som skall vara ordinarie, är en tjänst som kyrkomusiker och folk- eller småskollärare. Där ej Kungl. Maj:t för särskilda fall annat medgiver, får sådan tjänst inrättas endast i kyrkomusikerdistrikt med lägre invånarantal än 5 000. Utom i vissa speciella fall inrättas kantorstjänst enligt vederbörande domkapitels bestämmande.

Sökande till kantorstjänst skall vara behörig till den lärartjänst, som ingår i kantorstjänsten, och vara känd för att vilja främja församlingslivet samt vidare ha avlagt lägst organist- och kantorsexamen enligt kungörelsen den 22 november 1940 nr 961, lägre organistexamen enligt kungörelsen den 16 april 1930 nr 79 eller organist- och kyrkosångarexamina enligt kungörelsen den 8 december 1881 nr 79 s. 13. Vikarie å kantorstjänst skall ha avlagt nyss angivna kyrkomusikaliska kunskapsprov och i övrigt uppfylla de villkor, som gälla för anställning som vikarie å lärartjänsten.

Kantorstjänst tillsättes i samma ordning som folk- eller småskollärartjänst. I vissa hänseenden gälla dock särskilda föreskrifter. Bland annat skall sålunda kantor väljas, icke av skolstyrelsen utan av en av denna och kyrkorådet utsedd nämnd. Vikarie å kantorstjänst tillsättes i den ordning, som gäller för tillsättande av icke-ordinarie folk- och småskollärare. Kan sökande, som är behörig till både lärarbefattningen och den kyrkomusikaliska delen av tjänsten, ej erhållas, äger skolstyrelsen förordna vikarie enbart å lärartjänsten. I sådant fall har kyrkorådet att anställa särskild vikarie för de kyrkomusikaliska åliggandena.

I vissa fall kan domkapitlet beträffande kyrkomusikerdistrikt, för vilket kantorstjänst är fastställd som tjänstetyp, medgiva, att kantorstjänsten icke inrättas utan att för de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna i stället anställas en *orgelspelare*. Förutsättning för dylikt medgivande, som må lämnas för högst fem år varje gång, är att de kyrkomusikaliska uppgifterna äro av ringa omfattning och att kantorstjänst av skolorganisatoriska skäl ej lämpligen kan inrättas eller bibehållas. Orgelspelare innehar arvodesbefatt-

ning och anställs av kyrkorådet utan särskilt ansökningsförfarande. Orgelspelare skall besitta nöjaktig färdighet i spelning av koraler, koralspreludier och musiken till svenska mässan samt nöjaktig kännedom om den svenska kyrkans gudstjänstordning.

Kantor åtnjuter för sin lärartjänstgöring lön och övriga förmåner enligt avlöningsreglementet för folkskolan. För de i kantorstjänsten ingående kyrkomusikaliska åliggandena utgår kantorstillägg enligt avlöningsreglementet för kyrkomusiker den 9 juni 1950 (nr 385; se propositionerna 1949:199 och 1950:234, första lagutskottets utlåtande 1949:39, statsutskottets utlåtande 1950:155 samt riksdagens skrivelser 1949:327 och 1950:290). Kantorstillägget utgör per månad för varje enligt vissa föreskrifter i kyrkomusikerstadgan bestämd veckotimme $1/30$ av månadslönen i löneklass 20 för ordinarie kantor och i löneklass 18 för vikarie å kantorstjänst. Endast i undantagsfall torde den med en kantorstjänst förenade kyrkomusikaliska verksamheten överstiga tio veckotimmar. Därest särskild vikarie förordnas för den kyrkomusikaliska verksamheten, skall sådan vikarie anställas som orgelspelare. Arvodet för orgelspelare utgör per månad för varje veckotimme $1/30$ av månadslönen i 18 löneklassen, om befattningshavaren avlagt för behörighet till kantorstjänst föreskrivna kyrkomusikaliska kunskapsprov, och eljest i 10 löneklassen.

Genom *övergångsbestämmelser till kyrkomusikerstadgan* har sådan ordinarie innehavare av enligt § 27 folkskolestadgan förenad tjänst, som icke uppnått pensionsåldern, lämnats tillfälle att utan ansökningsförfarande övergå å motsvarande kantorstjänst. Med fast anställd har jämställts å vakant förenad tjänst förordnad vikarie, som erhållit förordnandet efter ledigkungörande. Övergångsrätt har jämväl medgivits ordinarie folk- eller småskollärare, som uppehåller kyrkomusikerbefattning utan att beslut föreligger om förening enligt nyssnämnda paragraf, under förutsättning att läraren avlagt för behörighet till kantorstjänst föreskrivna kyrkomusikaliska kunskapsprov eller ock utan dylik behörighet handhaft kyrkomusikersysslorna minst tio år eller, även om icke något av nu angivna villkor skulle vara uppfyllt, av domkapitlet prövas vara god kyrkomusiker och i övrigt lämplig för tjänsten.

Om någon till övergång å kantorstjänst berättigad befattningshavare icke finnes och den i kantorstjänsten ingående lärartjänsten ej är ledig, skall i avvaktan på att kantorstjänsten kan ledigförklaras densamma vara vakant och för de kyrkomusikaliska uppgifterna i stället anställas en orgelspelare.

Departementschefen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Persson har i propositionen anfört följande.

»Enligt nu gällande bestämmelser i kyrkomusikerstadgan kan domkapitel under viss förutsättning medgiva, att i kyrkomusikerdistrikt, för vilket kantorstjänst är fastställd som tjänstetyp, kantorstjänsten icke inrättas eller bibehålles utan att för de kyrkomusikaliska uppgifterna i stället anställs en orgelspelare. Nämda förutsättning är, att de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna äro ringa och att kantorstjänsten av *skolorganisatoriska* skäl ej lämpligen kan inrättas eller bibehållas. Denna bestämmelse kan alltså ej tillämpas för det fall, att svårigheter föreligga

att *rekrytera* kantorstjänsten med ordinarie innehavare. Kyrkomötets ifrågavarande framställning går ut på att kantorstjänsten icke heller i fall av sistnämnda typ skall behöva inrättas eller bibehållas. Framställningen har motiverats med rådande svårigheter att erhålla behöriga sökande till kantorstjänster, vilket särskilt för skolans del medför olägenheter i form av vakanser å de i kantorstjänsterna ingående lärartjänsterna. Kyrkomötet har uttalat, att en lösning av dessa svårigheter enligt kyrkomötets förslag skulle tillgodose skolans och lärarnas intressen utan att öka de olägenheter för kyrkan, som ändock komma att föreligga, därest nuvarande ordning bibehålles.

Att de av kyrkomötet åsyftade rekryteringssvårigheterna för närvarande föreligga har vitsordats av ett flertal remissinstanser. Dessa svårigheter torde få ses mot bakgrunden av att kyrkomusikerreformen länge fördröjts och nu dels medfört inrättande av ett större antal kantorstjänster än hittills funnits, dels innebär en skärpning av de kyrkomusikaliska behörighetsvillkoren för kantorstjänster i de mindre församlingarna. Dessa omständigheter ha trots tillämpningen av de mycket vittgående övergångsbestämmelser, för vilka förut redogjorts, medfört att utbudet av lediga kantorstjänster i anslutning till reformens genomförande blivit onormalt stort. Det har framhållits, att i de enskilda fallen även kunna finnas andra orsaker till rekryteringssvårighet, t. ex. dålig tjänstebostad eller bristfällig kyrkorgel.

Givet är att målsättningen i fråga om rekryteringen av kantorstjänsterna måste vara att skapa en sådan tillgång på kantorskompetenta lärare, att den åtminstone täcker efterfrågan. Domkapitlet i Skara, SAOK och några av folkskolinspektörerna ha också förordat, att de berörda svårigheterna lösas bland annat genom en utökning av de kurser, som avse att sätta seminarieelever i stånd att i samband med eller kort efter lärarexamen avlägga organist- och kantorsexamen. Under år 1951 har denna kursverksamhet omfattat sammanlagt 96 elever. Såsom jag i årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, anförde under punkten 45, har jag med hänsyn till nuvarande ekonomiska läge icke ansett mig kunna förorda bifall till ett av musikaliska akademien framlagt förslag till utökning av nämnda kursverksamhet med ytterligare en kurs för 24 elever.

Av den av skolöverstyrelsen verkställda undersökningen framgår, att 283 kantorstjänster voro vakanta den 15 juni 1951 och att ytterligare 118 tjänster bli lediga under tiden fram till den 1 juli 1956. Härav torde kunna slutas, att med en årlig examination av samma omfattning som under år 1951 den rådande bristen kommer att vara akut men avtagande under ungefärligen fem à sex år framåt, men att därefter rekryteringsmöjligheterna torde bli i stort sett normala. Givetvis lär det väl dock, såsom jag nyss nämnt, alltid komma att finnas kantorstjänster, som av olika anledningar förbli svårbesatta.

Till lösande av de ifrågavarande rekryteringssvårigheterna ha under frå-

gans remissbehandling även föreslagits andra utvägar än den av kyrkomötet ifrågasatta. Jag vill i detta sammanhang först understryka vikten av vad domkapitlet i Västerås framhållit, nämligen att det kan vara skäl att överväga en organisationsändring, då kantorstjänst trots upprepade ledigkungöranden ej lockar någon behörig sökande. Sålunda synas vissa mycket små kyrkomusikerdistrikt med var sin kantorstjänst kunna utan större olägenheter förenas till ett kyrkomusikerdistrikt med endast en kantorstjänst, därest detta prövas icke bli alltför betungande för tjänstinnehavaren. Jag erinrar om att kantor enligt kyrkomusikerstadgans bestämmelser är pliktig att underkasta sig de jämkningar i sina tjänstäligganden, som förordas av bland annat ändringar i distriktsindelningen.

Från olika håll har ifrågasatts, att övergångsvis en dispenser från de kyrkomusikaliska behörighetsvillkoren för kantorstjänst borde kunna ske. Jag vill härutinnan erinra om att Kungl. Maj:t hittills beviljat dispens från kyrkosångarexamen enligt kungörelsen 1881:73 s. 13 för lärare, som avlagt organistexamen enligt samma kungörelse, men att Kungl. Maj:t däremot avslagit ansökningar om fullständig befrielse från avläggande av de föreskrivna kyrkomusikaliska kunskapsproven. En i förevarande hänseende mer omfattande dispensgivning än den, som kommit till uttryck i de förut berörda övergångsbestämmelserna och som därutöver i de särskilda fallen av Kungl. Maj:t hittills tillämpats, anser jag mig — med hänsyn till framför allt det kvalitativa krav, som är en av kyrkomusikerreformens principiella grundstenar och varå för övrigt lönesättningen för kantorerna uppbyggts — icke kunna tillstyrka. Vidkommande det av folkskolinspektören i Stockholms läns norra inspektionsområde och domkapitlet i Stockholm väckta förslaget om en beträffande vissa skolformer allmän dispens från de i § 18 folkskolestadgan föreskrivna s. k. karensvillkoren för behörighet till ordinarie folk- eller småskollärartjänst, vill jag erinra dels om den allmänna dispens, som genom kungörelsen 1951:603 medgivits beträffande lärartjänster vid B2- och B3-skolor, mindre folkskolor samt vissa b- och C-skolor, dels om att lärare, som är behörig till den kyrkliga delen av kantorstjänst och till vikariat å den i kantorstjänsten ingående lärartjänsten, enligt avlöningsreglementet för kyrkomusiker kan erhålla vikariatsförordnande såsom extra ordinarie eller extra kantor. Med hänsyn härtill finner jag mig icke kunna i förevarande hänseende förorda en mer omfattande allmän dispens, än den som för närvarande är medgiven genom kungörelsen 1951:603.

Vidare vill jag något beröra en av de av domkapitlet i Västerås ifrågasatta utvägarna, nämligen att, om kantorstjänsten visar sig omöjlig att för närvarande besätta, domkapitlet borde kunna skilja den för tillfället ingående lärartjänsten från kantorstjänsten och i denna låta ingå annan lämplig lärartjänst, som först om någon tid blir ledig. En dylik rätt att utbyta den i en redan från kyrkomusikerreformens ikraftträdande vakant kantorstjänst ingående lärartjänsten mot annan lämplig sådan torde utan särskild

författningsbestämmelse omfattas av domkapitlets skyldighet att bestämma vilken lärartjänst, som skall ingå i kantorstjänsten. Nämnda skyldighet föreligger givetvis för domkapitlet i samband med att domkapitlet beslutar om inrättande av kantorstjänst. Denna utväg innebär en möjlighet att med ordinarie innehavare återbesätta den lärartjänst, som vid kantorstjänstens inrättande bestämts skola ingå i densamma, med utsikt att förnyat ledigförklarande av kantorstjänsten kan äga rum efter en kortare tid. I avvaktan härå bör jämlikt övergångsbestämmelserna till kyrkomusikerstadgan orgelspelare alljämt vara anställd för de kyrkomusikaliska uppgifterna. Möjligheterna att använda denna utväg begränsas dock av tillgången på lämpliga, inom kortare tid ledigblivande lärartjänster.

Emellertid måste det uppenbarligen komma att återstå åtskilliga fall, där av olika skäl ingen av de nu anvisade utvägarna kan tillgripas. Det torde vara ostridigt, att det ur skolans synpunkt är eller i varje fall inom rätt kort tid blir otillfredsställande, att en lärartjänst uppehålls med vikariatsförordnande, ofta av flera vikarier efter varandra. Olägenheterna måste bli särskilt framträdande, om man utgår från att rekryteringssvårigheterna mestadels torde gälla kantorstjänster, där lärartjänstgöringen är förlagd till skola av lägre skolform och där kontinuitet i undervisningen alltså är särskilt önskvärd. Även om bristen på kantorskompetenta lärare kan antagas vara i huvudsak en övergångsföreteelse, som ej torde komma att räcka något större antal år framåt, synes av nu angivna skäl såsom en övergångsanordning böra beredas möjligheter att under vissa förutsättningar ur kantorstjänst avskilja den däri ingående lärartjänsten. Den i den förutberörda motionen för sådant fall föreslagna anordningen, att lärartjänsten efter avskiljandet skulle tillsättas endast med »vikariatslöneförordnande» kan jag icke tillstyrka, då en dylik lösning, bland annat på grund av den relativa osäkerheten i anställningsförhållandet, knappast skulle förhindra ett alltför ofta upprepat ombyte av befattningshavare. Jag anser mig i stället böra förorda, att lärartjänsten efter avskiljandet, i enlighet med kyrkomötets förslag, tillsättes med ordinarie innehavare. För de kyrkomusikaliska arbetsuppgifterna bör då orgelspelare anställas. Jag finner i detta sammanhang angeläget att understryka, att ett genomförande av den av mig nu förordade anordningen, såsom också kyrkomötet uttalat, icke kan anses öka de olägenheter för kyrkan, som ändock föreligga med den nuvarande ordningen. Det har från olika håll gjorts gällande, att det föreslagna tillvägagångssättet skulle i de fall, där det komme att tillämpas, innebära ett uppskjutande eller rentav äventyrande av kyrkomusikerreformen. I den mån den för de kyrkomusikaliska uppgifterna i sådant fall anställde orgelspelaren icke besitter samma kyrkomusikaliska kompetens som kantor är det riktigt, att reformen uppskjutes, såvitt gäller den därmed åsyftade kvalitativa förbättringen av kyrkomusiken. Detta är ju emellertid också förhållandet i de fall, där enligt nu gällande bestämmelser orgelspelare måste

anställas, enär kantorstjänsten icke kan besättas med ordinarie innehavare. I övriga hänseenden, bland annat ekonomiska, kommer däremot ifrågasvarande anordning icke att hindra kyrkomusikerreformens genomförande. Det måste också framhållas, att sedan lärartjänsten lösgjorts från kantorstjänsten och återbesatts med ordinarie innehavare, det torde ankomma på domkapitlet att, under kontakt med skolstyrelse, kyrkoråd och folkskolinspektör, så snart sig göra låter bestämma annan lämplig lärartjänst för ingående i kantorstjänsten eller, om någon dylik lärartjänst icke blir ledig inom rimlig tid, med största uppmärksamhet följa utvecklingen på rekryteringsmarknaden och undersöka möjligheterna att, när kantorstjänsten kan förutsättas komma att bli besatt med ordinarie innehavare, genom förflyttning bereda vakans å den för ingående i kantorstjänsten då lämpliga lärartjänsten. Härjämte vill jag framhålla att, därest till den lösgjorda lärartjänsten till äventyrs skulle erhållas befattningshavare med orgelspelarkompetens, hinder givetvis icke möter mot att denne, efter vederbörligt tillstånd enligt avlöningsreglementet för folkskolan, med lärartjänsten förenar arvodesbefattningen som orgelspelare.

Såsom förutsättning för att lärartjänsten skall få avskiljas ur kantorstjänsten och tillsättas med ordinarie innehavare samt orgelspelare anställas för de kyrkomusikaliska uppgifterna bör enligt min mening gälla, att kantorstjänsten skall ha ledigkungjorts två gånger med viss tids mellanrum utan att någon behörig sökande anmält sig samt att domkapitlet med hänsyn till skolans intressen prövar oundgängligen erforderligt, att dylikt lösgörande av lärartjänsten äger rum. Domkapitlet i Göteborg och skolöverstyrelsen ha föreslagit, att med ett helt resultatlöst ledigförklarande skulle jämföras det fall, att endast en eller två behöriga sökande anmäla sig till kantorstjänsten men vederbörande lokala myndighet förklarar sig ej åtnöjas med ofullständigt förslag. Då emellertid den av mig här förordade anordningen innebär en alldeles extraordinär åtgärd, avsedd att under en övergångstid kunna tillgripas då ingen till kantorstjänsten behörig sökande står att erhålla, finner jag mig icke kunna tillstyrka en dylik utvidgning av möjligheterna att lösgöra lärartjänsten ur kantorstjänsten.

Enär grunderna för den nya kyrkomusikerorganisationen godkänts av riksdagen, synes det erforderligt att för genomförande av den av mig nu förordade anordningen utverka riksdagens medgivande. Därest sådant lämnas torde, med hänsyn till åtgärdens karaktär av en speciell övergångsanordning, föreskrifter i ämnet böra utfärdas i särskild kungörelse vid sidan av kyrkomusikerstadgan.

Vad slutligen gäller det av domkapitlet i Visby framställda förslaget, att en med distriktsöverläraryrke befattning förenad lärartjänst i vissa fall övergångsvis borde kunna få ingå i kantorstjänst finner jag, i likhet med skolöverstyrelsen, att dylik fråga i varje särskilt fall bör underställas Kungl. Maj:ts prövning. Medgivande till en sådan tjänsteförening synes böra

lämnas endast under förutsättning, att skoldistriktet omfattar ett mindre antal läraravdelningar och att veckotimtalet för den kyrkomusikaliska verksamheten är förhållandevis lågt samt att kantorstjänstens uppehållande med ordinarie innehavare icke kan ordnas på annat lämpligt sätt. Då en dylik speciell kombination av en kantorstjänst och en överläraryrke icke torde stå helt i överensstämmelse med grunderna för vare sig kyrkomusikerstadgan eller folkskolestadgan, synes den nu förordade prövningsrätten för Kungl. Maj:t vara beroende av riksdagens medgivande.»

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts framställning och får därför hemställa,

att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition, nr 203, såvitt den hänvisats till behandling av lagutskott.

Stockholm den 6 maj 1952.

På första lagutskottets vägnar:

VERNER HEDLUND.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Ahlqvist, Olofsson, Lodenius, Lindblom, fru Sjöström-Bengtsson och herr John Johansson;

från andra kammaren: herrar Hedlund i Östersund, Olsson i Mellerud, Lindberg, Östlund, Jacobsson i Sala och fröken Liljedahl.
